

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені І. І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ ТА ФІЛОСОФІЇ
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ

ТЕОРЕТИЧНА БІОГРАФІСТИКА ТА БІОГРАФІЧНА ПРАГМАТИКА

ЕЛЕКТРОННІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
з обов'язкового курсу
для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 033 Філософія

ОДЕСА
ОНУ
2024

**УДК 1:372.8
Т338**

Укладачі:

І. В. Голубович, доктор філософських наук, професор, завідувачка кафедри філософії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

І. І. Старовойтова, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Рецензенти:

О. В. Лісєнко, докторка соціологічних наук, професорка, професорка кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського;

І. В. Сумченко, кандидат філософських наук, доцент кафедри культурології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

*Рекомендовано вченою радою
факультету історії та філософії ОНУ імені І. І. Мечникова.
Протокол № 2 від 17 жовтня 2023 р.*

Т338 **Теоретична біографістика та біографічна прагматика** [Електронний ресурс] : електрон. метод. рек. з обов'язкового курсу для здобув. другого (магістер.) рівня вищ. освіти спец. 033 Філософія / уклад.: І. В. Голубович, І. І. Старовойтова. – Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2024. – 45 с. – 0,9 МБ.

Методичні рекомендації для здобувачів другого рівня вищої освіти спеціальності 033 Філософія «Теоретична біографістика та біографічна прагматика» представляють зміст та структуру курсу, який визначає основний фокус та особливості підготовки магістрів-філософів саме в ОНУ імені І. І. Мечникова. Вони створені на підставі унікальних творчих доробків одеської філософської школи. Метою навчальної дисципліни є ознайомлення з сучасним станом вивчення феномену біографії в соціокультурному бутті, з проблематикою біографічного підходу в сучасній гуманітаристиці, аналіз філософської біографічної прагматики.

УДК 1:372.8

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
1. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО КУРСУ	6
2. БІОГРАФІЧНИЙ ПІДХІД В ФІЛОСОФІЇ ТА МІЖДИСЦИПЛІНАРНІЙ ПЛОЩИНІ HUMANITIES: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ	8
3. БІОГРАФІСТИКА ЯК НАУКОВА ДИСЦИПЛІНА	13
4. БІОГРАФІЧНИЙ МЕТОД	16
5. ТЕХНІКА «СФУМАТО» У БІОГРАФІЧНІЙ ПРАГМАТИЦІ (НАЧЕРКИ ДО ПОРТРЕТУ В МАНЕРІ СФУМАТО: ІРИНА ЯКІВНА МАТКОВСЬКА)	18
6. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА БІОІСТОРІОГРАФІЇ У ТВОРЧОСТІ ТЕТЯНИ МИКОЛАЇВНИ ПОПОВОЇ	25
7. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ	34
8. ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ	35
9. ПРОБЛЕМНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	36
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	40

ПЕРЕДМОВА

У запропонованому виданні представлені методичні рекомендації з курсу «Теоретична біографістика та біографічна прагматика». Даний навчальний курс в структурі ОПП (освітньо-професійній програмі) спеціальності 033 Філософія, другий (магістерський) рівень вищої освіти в ОНУ імені І. І. Мечникова включений у обов'язкову освітню компоненту. «Теоретична біографістика та біографічна прагматика» – один з тих магістерських курсів, які визначають основний фокус та особливості підготовки магістрів-філософів саме в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова, бо створені на підставі унікальних творчих доробків одеської філософської школи. Нормативною основою методичних рекомендацій є робоча програма курсу «Теоретична біографістика та біографічна прагматика», яка складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 033 Філософія.

1. Метою навчальної дисципліни «Теоретична біографістика та біографічна прагматика» є ознайомлення з сучасним станом вивчення феномену біографії в культурі та соціальному бутті, а також з проблематикою біографічного підходу в сучасному гуманітарному знанні; аналіз філософської біографічної прагматики, можливостей її використання у здійсненні соціокультурних проектів.

Для реалізації цієї мети в межах навчальної дисципліни розв'язуються наступні завдання:

- визначити біографію як феномен соціокультурного буття, його історичні типи та форми;
- теоретично узагальнити біографічну традицію в культурі і соціогуманітарному знанні;
- проаналізувати сутність „біографічного підходу”, „біографічних методів” в сучасному гуманітарному знанні на міждисциплінарному його рівні;
- теоретично обґрунтувати модель і стратегію філософського та культурологічного аналізу біографії, представити його як концептуальну і теоретико-методологічну єдність;
- осмислити підстави, суть і зміст «біографічного повороту» у сучасній культурі й гуманітаристиці, а також концептуально окреслити контури «нового біографізму» та «нового автобіографізму»;
- проаналізувати феномен біографії та можливості застосування біографічного підходу з позицій «семіотики соціокультурного світу»;
- представити автобіографію та біографію як органічні форми фундаментальної виразності, саморефлексивності, герменевтичності життя в соціокультурних та історичних його вимірах;

- виокремити у структурі соціокультурних кодів елементи біографічного та автобіографічного кодування індивідуального життя та певних надособистісних феноменів;
- представити теоретико-поняттєву мову опису та соціально-філософського аналізу феномена біографії, зокрема через подальшу концептуалізацію таких понять, як «онтологія біографії», «біографічна форма», «біографічний акт», «біографічна цінність», «біографічна рефлексія», «біографічна реконструкція», «право на біографію», «автобіографічний пакт» тощо;
- сформулювати методологічні і поняттєві засади класифікацій і типологій в рамках біографічного підходу, їх евристичний потенціал і пізнавальні межі;
- виділити й теоретично обґрунтувати соціально-філософський підхід до феномена «інтелектуальної біографії / автобіографії» та дослідницького жанру «інтелектуальної просопографії», окреслити перспективи «біоконцептографії»;
- визначити можливості філософсько-біографічної прагматики в контексті «гуманітарної експертизи» соціокультурних проектів та сучасних гуманітарних («м'яких») соціальних технологій.

2. У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен

знати:

- основні теоретичні проблеми сучасної теоретичної біографістики;
- категоріальний апарат та поняттєву мову теоретичної біографістики;
- сутність та напрямки застосування біографічної прагматики;

вміти:

- здійснювати аналіз (генетичний, структурний, текстуальний, тематичний, герменевтичний тощо) біографічних текстів;
- використовувати біографічний підхід та сукупність конкретних біографічних методів у науковому дослідженні;
- самостійно визначати евристичні можливості та пізнавальні обмеження біографічного підходу, доцільність його використання, коректно поєднувати його з іншими методами наукового дослідження;
- самостійно проводити біографічні дослідження, використовувати техніку та методику «біографічного інтерв'ю», враховувати етичні та правові норми біографування;
- застосовувати підходи та процедури біографічної прагматики під час здійснення культурних проектів, у практиці соціальних технологій.

1. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО КУРСУ

1. У методичному виданні подаються рекомендації щодо вивчення нормативного курсу «Теоретична біографістика та біографічна прагматика», наведено стислий огляд матеріалу, запропоновані питання курсу та проблемні завдання, рекомендовано інформаційні ресурси. Специфікою методичних рекомендацій є поєднання теоретичного та практичного вимірів курсу, де у фокусі уваги – інтелектуально-біографічна спадщина сучасних українських філософів, методологія та методики її фіксації та інтерпретації

2. Робоча програма обов'язкового курсу «Теоретична біографістика та біографічна прагматика» складається з трьох змістових модулів. Перший змістовий модуль *«Біографія як феномен культури у дзеркалі соціогуманітарного знання» охоплює дві теми: «Біографія як феномен культури. Історія біографічної традиції та форми біографії» і «Теоретико-методологічні підстави наукового дослідження феномену біографії».* Другий змістовий модуль *«Біографічний підхід в сучасному гуманітарному знанні»* охоплює чотири теми: «Біографічний підхід та «науки про дух»: досвід взаємостановлення», «Біографічний підхід у міждисциплінарній площині соціогуманітарного знання», «Біографічний поворот» в сучасній гуманітаристиці. «Новий біографізм» та «новий автобіографізм», «Біографічний дискурс в контексті „соціокультурної семіотики»». Третій змістовий модуль *«Сутність біографічної прагматики та її застосування у прикладних дослідженнях та соціокультурних проектах»* охоплює дві теми: «Біографіка (мистецтво створення біографічних/автобіографічних текстів) та (біографічна прагматика)», «Методика та технологія проведення «біографічного інтерв'ю»: філософські, культурологічні, соціологічні, етично-правові та організаційні аспекти».

3. Звісно, методичні рекомендації до курсу не можуть за своїм обсягом та спрямованістю охопити все розмаїття тем та проблематики «Теоретичної біографістики та біографічної прагматики». Увага фокусується на найбільш змістовних моментах, а також на стратегії поєднання концептуальних та прикладних аспектах курсу, евристично плідного застосування теорії біографії та біографічних практик і методик. Весь курс та усі його теми орієнтують на інтегральний, синтетичний, між-транс-мультидисциплінарний підхід до феномену біографії та аналізу пізнавальних можливостей біографічного підходу в різних областях гуманітаристики. Саме філософський інструментарій в цьому сенсі забезпечує можливість такого підходу. Автори методичних вказівок долучають до викладу курсу висвітлення практичного та прагматичного досвіду, напрацьованого українськими вченими та практиками у сфері біографістики. Крім того, запропоновані методичні рекомендації

спрямовані на допомогу при дистанційному навчанні, тобто з використанням on-line платформ. Здійснюється осмислення біографічних практик як виду соціокультурної діяльності, їх значення та перспектив, в тому числі, в контексті соціальних технологій, здійснення соціокультурних проектів і проведення їх «гуманітарної експертизи». Акцентується увага на необхідності урахування етико-моральних настанов при роботі з біографічним героєм/героїнею, опрацюванням біографічного інтерв'ю та написанням біографії.

4. Щодо особливостей сучасного українського філософського досвіду осмислення теоретичних та практичних питань біографістики, то слід зазначити, що саме в сучасній вітчизняній філософії створились та плідно працюють відповідні наукові школи та спільноти, на вивчення і застосування творчого доробку яких ми орієнтуємо магістрів-філософів («основи біографіки» О. Валецького, «історико-філософська біографістика» В. Менжуліна, «усна історія філософів» Т. Чайки, «теоретична біографістика та біографічна прагматика» (І. Голубович), студентське товариство «Усна історія філософії» (філософський факультета КНУ імені Тараса Шевченка, О. Хома, В. Хома, К. Зборовська, А. Келуфі та ін.). На вивчення цього доробку сучасної філософії в Україні та на активне залучення у вітчизняні філософсько-біографічні проекти орієнтують представлені методичні вказівки.

5. Автори даного видання, учні і колеги відомого філософа, професора філософського факультету ОНУ імені І. І. Мечникова Ірини Яківни Матковської представляють перші результати створення її інтелектуальної біографії. Це дозволить магістрам-філософам увійти у простір філософської спільноти Одеського університету, зануритися в її історію та проблемне поле, організувати символічну живу зустріч та діалог. У продовження цієї лінії ми також звертаємося до розробок в царині біоісторіографії відомого історика-методолога, професора історичного факультету ОНУ імені І. І. Мечникова Тетяни Миколаївни Попової. В її творчому доробку ми акцентуємо наш головний фокус – органічне поєднання високої теорії та конкретних методик емпіричного дослідження (теорія «біографічного повороту» та тип моделі-опитувальника для біоісторіографічного дослідження життя та діяльності (інтелектуальної біографії) вченого.

2. БІОГРАФІЧНИЙ ПІДХІД В ФІЛОСОФІЇ ТА МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПЛОЩИНІ HUMANITIES: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ

Сучасність – це епоха біографічного і автобіографічного буму. Спостерігаємо, наприклад, певну експансію біографічного / псевдобіографічного у мас-культурі: численні «сповідальні» ток-шоу, «гламурні» видання: «Біографії», «Історії життя», «Караван історій» і т. і. Проблематика, що пов'язана з феноменами біографії та автобіографії, стає однією з центральних у гуманітарному знанні. А біографічний підхід у різноманітності своїх проявів набув сьогодні статус міждисциплінарного і зайняв стійку нішу в соціології, психології, літературознавстві, соціальній і культурній антропології, історичній науці. З 70–80-х років ХХ століття йде мова про своєрідний «ренесанс» в галузі біографічних досліджень, який супроводжувався зміною концептуальних основ, переорієнтацією на інтерпретативні стратегії, концентрацією уваги на рівні суб'єктивно-особистісних значень і смислів, що організують біографічні практики. Між тим «біографічна ніша» в структурі humanities була зайнята у спорах, суперечках, конфліктах. Вчені-гумантарії досі відстоюють своє право на дослідницький інтерес до феномену біографії і на прихильність біографічному підходу. Це право постійно оспорується противниками надто наївного і ненаукового, на їхню думку, біографічного підходу. Їх аргументи і в цілому теоретична настанова, яку ми вслід за В. Менжуліним позначимо терміном «антибіографізм», не безпідставні: прагнення підмінити зміст і динаміку тієї чи іншої сфери соціокультурного буття, науки, мистецтва галереєю портретів-життєписів стримувало розвиток гуманітаристики, так само як і некритично сприйнята мода на «біографічний метод» у позитивістському його розумінні. Проте опоненти «недооцінили» противника і не замітили появи «нового біографізму / автобіографізму» (не лише як суто літературного явища), що зросли на інших, антипозитивістських засадах.

Філософія ще не осмислила в належній мірі ці тенденції соціокультурного буття та гуманітарного знання. Стратегії і методологія філософського аналізу біографії і біографічного наративу знаходяться в стадії становлення. Біографія (біографічна традиція, біографічне письмо) потребує автентичної теоретичної доктрини і методологічної бази саме для того, щоб відповідним чином осмислити свої перспективи у сучасній гуманітаристиці, – заявляє український філософ О. Л. Валецький, автор проекту «біографіки», «філософської біографіки» [5, с 5–6]. Між тим, філософський аналіз є абсолютно необхідним (більш категорично – неминучим), в тому числі, враховуючи міждисциплінарність біографічного підходу. Філософія, одна з функцій якої – інтеграційна, не повинна в даному випадку відмовлятися від свого

призначення: об'єднувати, синтезувати конкретні, спеціалізовані галузі біографічних досліджень, в ряді випадків виявляти не тільки можливості співставлення, але ж його принципову неможливість. Свою інтеграційну роль по відношенню до різноманітних модифікацій біографічного підходу філософія здатна виконати лише через аналіз теоретико-методологічних саме філософських засад біографічної проблематики в сучасній культурі та гуманітаристиці, через відкриття глибокої укоріненості біографії, біографічної свідомості, біографічної практики у європейській культурній традиції, у її інтересі до індивідуального життя, що постійно репродукується.

Ціль такого філософського аналізу може бути сформульована як двоєдина. З одного боку, в дослідницькому полі повинна опинитися біографія як соціокультурний феномен, який характеризує, перш за все, або не виключно, – індивідуально-особистісний вимір соціального і культурного буття. З другого боку, аналізу підлягають основи, пізнавальні можливості, а також межі біографічного підходу в гуманітарному знанні. Ціль *дво-єдина*, але і *дво-єдина*. Обидва аспекти мають бути представлені у взаємодії, взаємодоповнюваності. Цей взаємозв'язок базується, як мінімум, на презумпції саморефлексивності життя як такого, ця саморефлексивність також потребує прояснення у біографічному контексті.

Зробимо необхідне методологічне уточнення. В численних дослідженнях, які так чи інакше торкаються проблеми біографії, часто не проводиться чіткого вихідного понятійного розмежування. Зокрема, як синоніми використовуються терміни «біографічний метод», «біографічний підхід». Між тим «біографічний підхід» фіксує лише направленість дослідницького інтересу до біографічної проблематики (інтенційність) у всієї різноманітності її проявів: біографія як соціокультурний феномен, як літературний, історичний і науковий жанр, як сукупність методів аналізу біографічного/автобіографічного матеріалу у багатьох сферах humanities. Широта і категоріальна нечіткість «біографічного підходу», отже, відсутність концептуальної і понятійної жорсткості і прихильності до тієї чи іншої методологічної позиції, дозволяють досліджувати різноманітність форм біографічного досвіду, біографічного дискурсу, а також основи укоріненості «біографічного» у глибинних структурах культури. Коректність терміна «біографічний метод» ми не оспоруємо, однак наполягаємо на тому, що єдиного «біографічного методу» не існує. Є біографічні методи, які розроблені на підставі різних, часто протилежних теоретико-методологічних допущень. На це, зокрема, вказує відомий літературознавець М. Соколянський (Одеса-Любек), розглядаючи специфіку історичних трансформацій біографічного підходу в межах різних методологічних напрямків, не лише літературних [29, с. 526–530]. Він

підкреслює необхідність обґрунтування доцільності і точності вживання терміна «біографічний метод» у кожному окремому випадку і звертає увагу на не завжди доречне розширення границь «методу» як такого. В цілому ж «метод» визначається не об'єктом підвищеної уваги (в даному контексті об'єктом постає біографія), а підходом до матеріалу, специфікою його бачення, що безумовно, задається в межах тієї чи іншої методології. Врешті-решт від поняття «біографічна методологія» прийшлося відмовитися, тому що воно не існує як певна концептуальна єдність. Прийшлося також визнати методологічну несамостійність біографічного підходу. Він принципового не може обґрунтувати сам себе зсередини, а потребує своєрідного метаобґрунтування – в певній концепції культури, соціального буття, гуманітарного знання. Спроба індивідуалізуючого біографічного опису стати науково самодостатнім, автономним, виявляється «когнітивним самозванством», виникає гофмановський «Малюк Цахес».

Дослідженню феномену біографії і специфіці біографічного підходу відповідає наступний комплекс теоретико-методологічних передумов та основ, який є лише одним з варіантів.

1. *«Філософія життя»*, перш за все, у версії В. Дільтея, який багато в чому спирався на романтичну традицію і романтичну транскрипцію життя та «історичної індивідуальності». Особливо важливими для нас є такі положення варіанта «філософії життя», який розробив В. Дільтай: культурно-історична («надвітальна») інтерпретація життя, виявлення первинних структур людського досвіду життя саме в історії і соціокультурному бутті, ідея саморефлексивності життя («життя трактує життя»), його внутрішня автобіографічність. Суттєвим також є врахування обґрунтування В. Дільтаєм специфіки «наук про дух» (*Geisteswissenschaften*). Це дозволяє точніше визначити місце та роль біографічного дискурсу у структурі humanities, а також підходи гуманітаристики (як актуально реалізовані, так і потенційно можливі) щодо аналізу біографічного/автобіографічного досвіду, його онтологічної укоріненості в соціокультурному бутті.

2. *Герменевтика («онтогерменевтика»)* у різноманітності своїх варіантів (концепції Ф. Шляєрмахера, Й. Дройзена, В. Дільтея, М. Гайдеггера, Г.-Г. Гадамера, П. Рікера). У методологічному плані ми спираємося на головний онтогерменевтичний постулат: розуміння – це спосіб буття людини у світі, а саме життя внутрішньо герменевтично. «Виразимість», яка представлена, зокрема, в тріаді В. Дільтея «переживання-вираз-розуміння» – фундаментальна характеристика життя. Найбільш органічні соціокультурні форми «виразимості» життя – автобіографія і біографія (по В. Дільтею, автобіографія має перевагу над біографією, саме вона є вищою, інструктивною,

довершеною формою «наук про дух»). «Ренесанс» біографічного підходу в гуманітаристиці пов'язан з розвитком і переінтерпретацією на сучасному етапі саме його «герменевтичної складової».

3. *Феноменологія і екзистенціалізм.* Концептуальні положення феноменологічної і екзистенціалістської традицій. Це, перш за все, концепція «життєсвіту» Е. Гусерля, феноменологічна інтерпретація процедур смислоконститування соціокультурної реальності, презумпція «першопорядковості мого Я», яке «конститує все, що коли-небудь стало для мене об'єктивним» [14, с. 198]. Ми спираємося також на положення феноменологічної соціології А. Щюца, особливо про «смыслову структуру повсякденного світу» і «конечні області значень» («субуніверсуми реальності»). Соціальна реальність для цієї традиції – це сукупність об'єктів і подій всередині соціокультурного світу як світу досвіду повсякденної свідомості людей. В межах такої інтерпретації аналізується смислоконститутивна роль біографічного/автобіографічного досвіду.

В екзистенціалізмі глибоко продумана ідея «першоісторичності» («внутрішньої історичності») особистості (К. Ясперс, М. Гайдегер). Життя розглядається у світлі «буттєво-історичної ситуації», «пограничної ситуації». Ситуація розуміється не стільки як природно-історична, скільки як смисло-часова дійсність, як трагедія і драма. Це дозволяє по-іншому організувати біографічний дискурс, внести в нього «ситуаційний» «персонажно-драматичний» ракурс, мотив «долі», осмислювати «події життя» в контексті «подій буття», а також будувати/реконструювати біографію через типологію та драматургію особистісних екзистенційних ролей (трагедія-фарс, зовнішній примус-покликання-місія тощо).

4. *Структурно-семіотичний підхід*, зокрема, у версії Ю. М. Лотмана та одеського філософа О. С. Кирилюка. Розглядання культури як тексту, що є складно влаштованим і що розпадається на ієрархію текстів у тексті, дозволяє глибоко аналізувати і плідно застосовувати модель «життя як текст», представляти її у єдності «подій життя-подій тексту». В даній традиції розроблені процедури коректного співвіднесення екзистенційного та наративного вимірів життя-біографії. В семіотичній моделі культури феномен біографії осмислюється у контексті взаємодоповнюваності індивідуально-особистісного і об'єктивно-надиндивідуального, як точка перехрестя, що є «пульсуючою» та «мерехтливою». Індивідуальне життя-біографія у певній ситуації здатне «репрезентувати» (подібно монаді Г. В. Лейбніца) цілу епоху чи окремий тип культури. У свою чергу, історія того чи іншого надиндивідуального соціокультурного утворення може бути представлена як «біографія» (нації, групи, спільноти), тобто у «просопографічній» перспективі.

«Просопографія» – міждисциплінарна галузь досліджень, яка орієнтована на створення колективних біографій, колективних портретів різних соціальних, професійних об'єднань.

6. *Методологія якісного (квалітативного – qualitative) аналізу* в соціології, соціальної та культурної антропології, соціальній психології. Вона повинна бути врахована, як мінімум, на рівні її базових концептуальних основ та стратегій. Мова йде перш за все про «обґрунтовану теорію» («grounded theory») А. Страусса, Б. Глейзера, яка характеризується відсутністю попередньої концептуалізації предмета дослідження і орієнтацією на генерування понять і категорій дескриптивним шляхом через «насичений» опис (у термінології К. Гірца).

Універсум біографічного в культурі і в гуманітарному знанні може бути досліджений в межах різних концепцій і інтелектуальних стратегій. Гуманітаристика пережила не одну зміну і трансформацію дослідницьких парадигм, що подекуди заставляло багатьох говорити про вичерпаність біографічного жанру в науці. Проте інтерес к феномену біографії і можливостям біографічного підходу відроджувався у новому концептуальному убранні. Дозволимо собі крайність: інтересом до тайни і загадки біографії живе європейська культура, однією з духовних універсалій якої є ідея індивідуальності і культ індивідуальності. В цьому сенсі апологія біографії и біографічного (що є одночасно боротьбою із «біографічною модою» і «біографічним бумом») є для нас своєрідною апологією духовних основ європейської культури.

Прихильність до біографічного підходу для вченого-гуманітарія – це визнання важливості, суттєвості для гуманітарного дослідження етичної складової. Вона знайшла вираження в ідеї внутрішньої співпричетності біографічним персонажам історії, культури, літератури, «наївних» життєписів; в методологічно обґрунтованому «любовному спогляданні» чужого біографічного досвіду. Етичне кредо є одночасно методологічним принципом, що глибоко осмислили, зокрема, культурна антропологія і «якісна (квалітативна) соціологія». Етично орієнтована гуманітаристика має на увазі презумпцію «довіри» біографічному/автобіографічному оповіданню, поваги до його смислів, часто незрозумілих і чужих для самого дослідника. Вона не може не відчувати певну «боязкість» і відповідальність перед біографічним досвідом. Вивчення біографій і автобіографій у такій установці означає і етичну відмову дослідника від ролей: того, хто підглядає в замкову щілину, судді, що присвоює собі право судити через привілейовану «постфактумну» історичну позицію; детектива-сищика, що вирушає в погоню за таємним і втасним; «викривача»,

який зриває біографічні/ автобіографічні маски і шукає за фактами «високої біографії» низькі мотиви.

Суттєву етичну компоненту має і запропонований Ф. Леженом, видатним сучасним дослідником автобіографічного письма, проект «автобіографічної угоди», «автобіографічного пакту». Він назвав «право на автобіографію» невід'ємним правом людини і одночасно призвав не використовувати це право в шкоду іншим через вторгнення із власного «автобіографічного простору» в чуже життя, не порушувати настільки ж невід'ємне право на приватність життя іншого. Біографічний інтерес у всіх своїх проявах, суспільно-публічних, наукових, художніх приводє у взаємодію суд, совість, правосуддя, пов'язує «біографічне» право і відповідальність.

Вчені-гуманітарії виконують свою багато в чому трагічну місію атлантів і каріатид, які утримують на плечах, піднімають, представляють висвітлюють основи соціокультурного буття. Водночас – відчують «нестерпну легкість» таких основ. Адже лише вони у змозі в інтелектуальній уяві побачити майже немислиме – культуру, де люди не знають, що таке – розповідати, і людей, що більше не мають досвіду, яким можна поділитися. Така лякаюча перспектива може бути, як мінімум, відстрочена, поки існує біографія. Проте, гуманітарій першим повинен замітити і лякаючі трансформації самої біографії – можливість стати лише пустою формою, без свого унікального і, одночасно, універсального культурного смислу.

3. БІОГРАФІСТИКА ЯК НАУКОВА ДИСЦИПЛІНА

Наукова дисципліна, що вивчає теорію, методологію, методик, історіографію, термінологію, джерелознавчі проблеми історико-біографічних досліджень (написання наукових життєписів, укладання біографічних словників тощо) отримала назву **біографістика**, біографіка (від біографія).

Історична довідка. Витоки та теоретичні засади біографістики знаходимо у працях філософів античності (Плутарха, Діогена Лаертського), у текстах Августина Блаженного, П. Абеляра, Дж. Вазарі, Ж.-Ж. Руссо, Й. В. Гете, Ш. О. Сент-Бева, Ф. Ніцше, З. Фрейда, В. Дільтея, К. Фішера, М. Бахтіна, С. Аверінцева, Ю. Лотмана та ін. Становлення наукової біографістики відбувалося в Європі у XVIII–XIX ст.

Поряд із терміном «біографістика» як майже тотожний йому використовують термін «біографіка». На початку XX ст. «біографіку» визначали як мистецтво описувати життя та створювати біографії (зокрема літературно-художні, науково-популярні). У сучасній українській науковій літературі частіше вживають термін «біографістика». Співіснування двох

термінів свідчить, що дисциплінарізація біографічної галузі триває переважно у двох напрямках: як наукова дисципліна в мегасистемі історичної науки (біографіка) та як предметна галузь у міждисциплінарній площині соціогуманітаристики (біографістика).

Характеристика. Найусталенішою в дисциплінарному сенсі є *історична біографістика* – спеціальна дисципліна, що вивчає історію, теорію та практику історико-біографічних досліджень. Виокремлюють також *біоісторіографію*, яка вивчає особистість історика та його творчу спадщину. *Теоретична біографістика* – дисципліна гуманітарного циклу, що розробляє теорію та методологію написання наукових біографій, природу та сутність біографії, засади класифікації та типології біографічних жанрів тощо.

Міждисциплінарність – суттєва характерна риса біографістики. Історична біографістика має розгалужені міждисциплінарні зв'язки, зокрема зі спеціальними історичними дисциплінами (генеалогією, геральдикой, іконографією, палеографією, сфрагістикою тощо), іншими історичними галузями (регіональною історією, соціально-політичною та церковною історією, історіографією), суспільно-політичними та гуманітарними дисциплінами (біобібліографією, літературознавством, психологією, соціологією, наукознавством, культурологією, словниково-енциклопедичною справою, інформатикою тощо). Розрізняють різні види біографічної продукції: ювілейні матеріали, некрологи, збірники на пошану або в пам'ять про історичних осіб, біобібліографію, виступи сучасників, мемуарні згадки (портрети-спогади), енциклопедичні та словникові статті, генеалогічні таблиці та довідники, офіційні та неофіційні довідки в періодичній пресі тощо.

Сучасні біографічні дослідження за структурою та функціональним призначенням поділяють на основні (історико-біографічна монографія, історико-біографічний нарис, науково-популярний життєпис, автобіографія), довідково-допоміжні (некрологічні підвиди, словники та покажчики, біографічний коментар, біобібліографія) та суміжні (персонологічні та генеалогічно-біографічні дослідження). Об'єктом біографістики може бути політична біографія, інтелектуальна біографія, віртуальна біографія, офіційна біографія, біографічна легенда тощо.

Біографістика в Україні. В Українській академії наук в 1918 р. утворено постійну комісію для складання біографічного словника діячів України. Інституціоналізація біографістики як наукової дисципліни відбулася в Україні приблизно на межі 1980–1990-х. У 1994 р. у Центральній науковій бібліотеці ім. В. І. Вернадського (тепер Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського) створено відділ біографічних досліджень, який 1995 р. перетворено на Біографічних досліджень інститут (ІБД НБУВ), з 1996 р.

публікується збірник наукових праць «Українська біографістика. Biographistica Ukrainica», сформоване Українське біографічне товариство. З 2005 проводяться щорічні Чишківські читання з історичної біографістики (тепер Біографічні читання), присвячені пам'яті засновника та першого директора ІБД НБУВ В. С. Чишка (1951–2003), здійснюється формування Українського національного біографічного архіву. Теоретико-методологічні проблеми біографістики (переважно історичної) досліджують Л. І. Буряк (нар. 1958), І. Колесник (нар. 1952), В. Попік (нар. 1952), О. Ясь (нар. 1967) та ін.

Проблеми філософської біографістики в Україні вивчають І. Валявко, І. Голубович (нар. 1966), В. Менжулін (нар. 1968), В. Оноприєнко (нар. 1939), М. Ткачук (нар. 1964) та ін. Українська біографістика, спочатку зорієнтована на історичні дослідження, все більше долучає доробки філософії, методології науки, мовознавства, літературознавства, педагогіки, музейної справи тощо.

Без перебільшення можна стверджувати, що саме Україна стала одним з лідерів у оформленні проблемно-дисциплінарного поля біографічних досліджень у філософії (праці О. Валевського, В. Менжуліна, Т. Чайкі, М. Ткачук і т. п.). В цьому полі йдеться, наприклад, про «біографічний поворот» в сучасній культурі та гуманітаристиці в одному ряду з іншими фундаментальними поворотами (лінгвістичним, прагматичним, комунікативним, діалогічним, постметафізичним тощо), про історико-філософську біографістику як про субжанр історико-філософських досліджень (В. Менжулін), про «новий біографізм» як альтернативу позитивістському біографічному методу у стилі Сент-Бёва (І. Голубович), про «онтологію біографії» як культурно-історичне апріорі, умови можливості існування біографії в культурі (О. Валевський), оформлюється напрямки «усна історія філософів» та «усна історія філософії», навіть створюється студентське наукове товариство «Усна історія філософії» на філософському факультеті КНУ імені Т. Шевченка.

(Цей підрозділ створений на підставі тематичної статі у Великій Українській Енциклопедії, співавтором якої був один з розробників даних методичних вказівок. **Покликання на цю статтю:** Голубович І. В., Менжулін В. І, Попова Т. Н. Біографістика. *Велика українська енциклопедія*. URL: <https://vue.gov.ua/Біографістика>).

4. БІОГРАФІЧНИЙ МЕТОД

Біографічний метод – низка специфічних підходів, що використовуються у різних наукових дисциплінах і передбачають розв’язання дослідницьких завдань із залученням біографічного матеріалу.

Історична довідка. Певні методичні настанови щодо біографічного письма з’явилися та розвивалися паралельно з еволюцією жанру біографії ще з часів античності («Порівняльні життєписи» Плутарха, I–II ст.; «Про життя, вчення та висловлювання славетних філософів» Діогена Лаєрського, III ст.), середньовіччя (життя святих, життєписи аскетів, ченців тощо), епохи Відродження («Життєписи найславетніших живописців, скульпторів та архітекторів» Дж. Вазарі, XVI ст.) та романтизму (метод дивінації – творчої інтуїції, вживання інтерпретатора в автора – у герменевтиці Ф. Шляєрмахера, XVIII–XIX ст.). У літературознавстві біографічний метод як специфічний підхід оформився завдяки автору праці «Літературні портрети» літературному критику Ш. О. Сент-Беву, який вважав, що творчість письменників нерозривно пов’язана з такими аспектами їхнього життя як походження, віросповідання, освіта, зовнішність, статеві стосунки, фінансовий стан, слабкість характеру. На межі XIX і XX ст. біографічний метод Ш. О. Сент-Бева розвинувся в межах культурно-історичної школи (Г. Лансон, І. А. Тен), вплинув на формування «історико-психологічного» методу Г. Брандеса. На початку XX ст. на базі психоаналітичної методології з’явився різновид біографічного дослідження – психобіографія («Спогад дитинства Леонардо да Вінчі» З. Фрейда, 1910). У XX ст. біографізм у літературі та філософії (М. Пруст, Ж.-П. Сартр, Р. Барт) розвивався у річищі критики біографічного методу Ш. О. Сент-Бева та інших типів біографічного редукціонізму, зокрема психобіографії. У психології, медицині біографічний метод спрямований на вивчення і опис життя однієї людини, її переживання, уявлення. У психіатрії цей метод досліджував та застосовував К. Ясперс («Загальна психопатологія», 1913).

У соціології запровадження біографічного методу розпочалося з праці В. Томаса і Ф. Знанецького «Польський селянин в Європі та Америці» (1918–1920), в якій досліджено процеси взаємодії субкультури польських емігрантів і американського способу життя. У 1920–1940 рр. біографічний метод широко застосовували представники Чиказької соціологічної школи. У сучасній соціології та психології різновиди біографічного методу (метод «історій життя», або «життєписів», біографічне інтерв’ю, біографічний інтерпретативний метод, усна історія, наративний аналіз тощо) – важливі інструменти, що дозволяють вивчати соціальну реальність за допомогою аналізу життєвих траєкторій індивідів або з’ясовувати роль соціальних чинників у формуванні особистості та її життєвого шляху.

Різноманітні біографічні методики використовуються в рамках широкого кола історичних досліджень (інтелектуальна біографія, колективна біографія – просопографія, довідково-енциклопедичні дослідження тощо). Біографічний метод застосовується також у міждисциплінарних персонознавчих студіях (шевченкознавстві, франкознавстві тощо). Джерелами біографічної інформації у різних дисциплінах є офіційні та особисті документи (мемуари, щоденники, записки, листування, свідчення сучасників, фото- і відеоматеріали), а також біографічні інтерв'ю, спостереження та тестування.

Біографічний метод в Україні. За новітніх часів дослідники Інституту соціології НАН України розробили методику каузометрії та біограм, за допомогою чого здійснюють кількісний та якісний аналіз різних складників життєвого шляху особи. В 1994 р. у Центральній науковій бібліотеці ім. В. І. Вернадського (тепер Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського) створено відділ біографічних досліджень, який у 1995 році перетворено на Біографічний дослідницький інститут. З 1996 р. публікується збірник наукових праць «Українська біографістика (Biographistica Ucrainica)», де біографічний метод зорієнтовано на розвиток біобібліографії та створення біографічних словників, довідників тощо.

В українській історичній науці активно розвиваються напрямки «нової біографічної історії», біоісторіографії, інструментом яких є біоісторіографічний метод. В історико-антропологічних дослідженнях біографічний метод представлений у жанрі «усної історії». У 2006 році створено Українську асоціацію усної історії. Біографічний підхід є важливим методологічним складником досліджень представників історико-філософської школи, що сформувалася в Національному університеті «Києво-Могилянська академія», він також застосовується в проектах «Усна історія філософів», «Усна історія філософії» (Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова).

(Цей підрозділ створений на підставі тематичної статті у Великій Українській Енциклопедії, співавтором якої був один з розробників даних методичних вказівок.

Покликання на цю статтю: Голубович І. В., Менжулін В. І. Біографічний метод. *Велика українська енциклопедія*. URL: https://vue.gov.ua/Біографічний_метод).

5. ТЕХНІКА «СФУМАТО» У БІОГРАФІЧНІЙ ПРАГМАТИЦІ. (НАЧЕРКИ ДО ПОРТРЕТУ В МАНЕРІ СФУМАТО: ІРИНА ЯКІВНА МАТКОВСЬКА)

Цей текст є результатом співпраці його авторів з реконструкції пам'яті української вченої Матковської Ірини Яківни (09.05.1928–03.11.2017) – доктора філософських наук, професора філософського факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. (Даний підрозділ створений у співавторстві з Тетяною Крижановською [10]). Автори є науковими учнями і колегами Ірини Яківни і мали щасливу можливість безпосередньо спілкуватись з нею, навчатись, бути причетними до нелегкої та кропіткої праці зі створення українського гуманітарного ландшафту. Своє життя Ірина Яківна присвятила науці, – і це не пафосний вислів, а реальність, в яку ми, як аспіранти і докторанти були зануреними, якою ми жили й живемо, завдяки їй, і тепер. Так склались обставини її життя, що останній його відрізок вона провела вдалині від своїх колег, учнів, наукових подій. Причому ця відстань мала не стільки фізично-просторовий, скільки, соціально-просторовий та екзистенційний характер. Той науковий вакуум, який створився навколо неї, спричинив біографічну невизначеність, недовомленість, незакінченість. Час тільки підкреслює ці невиразні, і водночас мовчазно-виразні порожнечі, оголюючи проблему забуття та створюючи певну «подвійну реальність».

Перший прояв цієї реальності знаходиться *на перехресті особистісно-індивідуального та міжособистісного*. Так, кожен з нас – колег Ірини Яківни, учнів, однодумців – пам'ятає її, час від часу подумки відтворює її образ, згадує висловлені нею думки, започатковані нею конференції, семінари та інші наукові симпозіони, розуміє значущість тієї праці, яку робила ця тендітна жінка і, водночас, вимогливий науковий керівник та принциповий науковець. Ми збираємось в дні її пам'яті, обмінюємось споминами і біжимо далі, – кожний у своїх справах. Але ця пам'ять розсипається окремими уламками індивідуальних спогадів та мозаїчними образами, що живуть до поки живі їх носії. Багатьох з них вже немає, а значить, – незворотнім чином пішли і їх спогади. Про це замислюєшся тільки після втрати. Особистісно-індивідуальна реальність без своїх носіїв не існує, – начебто тривіальність, але за нею стоять людські долі, їх переплетіння і, власне, тканина соціального життя, яка не існує без підтримки соціальної пам'яті.

Другий прояв – *колективний, соціальний*. Він представлений надрукованими науковими працями Ірини Яківни, матеріалами численних конференцій, в яких вона приймала участь або була безпосереднім організатором, короткими відомостями в офіційних джерелах, невеликими текстами до 80-річного ювілею, відомостями у відділі кадрів. Ці матеріали

знаходяться на полицях установ і, в основному, не покидають їх. Забуття приходить непомітно, коли не підтримується соціальний дискурс. Неартикульована біографія стає ризиками на піску, що розвіюються вітрами часу.

Ціль даної дослідницької розвідки у царині біографічної прагматики – створити невеликий біографічний нарис життя Ірини Яківни, тим самим дати «перший вихід» в науковий світ ідеї зібрання та представлення матеріалів про неї – жінку, філософиню, вчену. Ми ставимо завдання дослідити теоретико-методологічні умови можливості представлення інтелектуальної біографії нашого вчителя у подвійній оптиці: по-перше, в офіційній енциклопедичній довідці, по-друге, у начерку «портрету в манері сфумато» (семіотична модель Ю. Лотмана).

Окреслимо, перш за все, теоретичну рамку нашої розмови і ескізно представимо деякі тенденції сучасної біографістики, перш за все, філософської і історико-філософської. В данному випадку це не лише зовнішня рамка, а внутрішній зміст і сенс життя, бо сама Ірина Яківна приймала активну участь в становленні цього дослідницького напрямку в сучасній Україні, вона була організатором низки міжнародних конференцій за темою «Біографічний метод в сучасному гуманітарному знанні» (Одеса, 2003–2008 рр.) та декількох тематичних збірок.

У міждисциплінарному полі біографістики розроблено багато евристично плідних методів, підходів, прийомів тощо. В рамках даної публікації звернемося до одного з таких прийомів, який запропонував Ю. М. Лотман в статті «Біографія – живе обличчя» [18, с. 228–236], присвяченій біографічній белетристиці та серії ЖЗЛ («Життя знаменитих людей»). Відомий вчений-семіотик, голова Таруської семіотичної школи, розглядає монографію О. Гастева про Леонардо да Вінчі, виділяє та теоретично насичує вдалу авторську знахідку біографа – образ «сфумато», який виявився символом єдності особистості Леонардо. *Сфумато* – непомітне повітряне взаємопроникнення світла і тіні, яке створює сяючу тьму та затемнене світло – це не тільки художній прийом великого майстра, але емблема його духовних пошуків, шифр його біографії. Символ-образ «сфумато» обумовлює єдність і цілісність біографічного оповідання, ізоморфність різних його частин. Разом з тим «повітряність» самого образу дозволяє відійти від його диктату і від жорсткої біографічної концепції (наприклад у такій версії, яку Ю. Лотман називає «детективною» біографістикою). Він вказав і на більш широкі евристичні можливості дослідницького прийому «сфумато» в контексті методології біографічного аналізу в цілому. Як правило, одне й те ж життя включає в себе декілька біографій різної цінності, гідності і творчої

натхненності. Найчастіше біограф обирає якусь домінуючу лінію, іноді зіштовхує два контрастні життя. В другому випадку за взірць береться чорно-біла гравюра, де прибрані усі нюанси. «Секрет психологічної правдоподібності в тому, щоб розкрити взаємну необхідність різних життів <...> Одне просвічує крізь інше, натхнення – крізь брила життєвих обставин, світло крізь дим. Портрет у манері сфумато...» [18, с. 236]. На наш погляд, біографічна техніка «сфумато» дає можливість висвітлити таємничий зв'язок між зовнішньою та внутрішньою (духовною, психологічною – у залежності від розуміння біографом «внутрішнього світу») біографією. Висвітлити, зберігаючи таємницю: не прожектором і навіть не ліхтариком, а «мерехтінням». Таким чином можна в першому наближенні окреслити дослідницьке «сфумато» у біографістиці. Техніка «сфумато» у нашому контексті знаходиться на межі між науковим дискурсом та мистецтвом.

Світоглядно-теоретичну глибину техніці сфумато надає аксіологічний підхід, за допомогою якого розкривається ціннісний вимір біографії. Біографістика як галузь гуманітарного знання і біографія як предмет дослідження, на нашу думку, мають глибокий і малодосліджений ціннісний пласт. Тобто, біографічний нарис життя нашої героїні ми представляємо у вигляді портрета в манері сфумато, образ якого вимальовується з численних точок, дотиків, штрихів, мазків, в яких ми будемо намагатись розкрити, в тому числі й аксіологічні смисли. Такий методологічний прийом, на наш погляд, дозволить показати більш об'ємно та глибоко факти і події життя Ірини Яківни, дасть змогу відчувати подих того «ціннісного повітря», яке її оточувало.

Аксіологія біографії має свою теоретичну і практичну складову. При дослідженні біографії з аксіологічного ракурсу розкриваються нові смисли проблеми співвідношення фактичного і ціннісного, яка має не тільки логічну складову, але й екзистенційну, персоноцентричну, коли фактичний контур біографії наповнюється глибиною внутрішнього світу людини в процесі динамічного змикання та розмикання ціннісних ідеалів людини та подій її життя. При цьому логіка універсального та логіка індивідуального мають доповнювати одна одну. «Епістемічний пейзаж» біографістики, доповнений аксіологічними напрацюваннями розкриває себе в якості багатошарового палімпсесту, що ставить перед дослідником завдання уважного та обережного доторкання, яке забезпечується не стільки аналітичними операціями, скільки тонкою інтерпретаційною майстерністю без претензій на власну самодосконалість. Останнє надає основи для підтримання філософського (добавимо від себе – гуманітарного) етосу (В. А. Малахов) [20, с. 13].

Практична складова стосується процесу біографічної творчості і знаходиться на перетині ціннісних картин світу героя біографії та біографа

(біографів). Ціннісний світ персони є особливою, дуже тендітною, тонкою, і, в той же час, глибинною основою для прийняття як життєве важливих, часом екзистенційних рішень, які з часом окреслюють основний контур біографії, так і для облаштування свого повсякденного життя, що складається із численних і різних за значенням та змістом подій. Мікросвіт повсякденності тільки на перший погляд здається незначним та рутинним. Але саме з нього вимальовуються ті штрихи і точки, що задають тон життю. При цьому однією із самих важливих та складних постає проблема інтерпретації ціннісного світу персони.

Текст біографії завжди має аксіологічне навантаження, яке проявляється у двох, невід'ємних одна від одної процедур. По-перше, біограф робить акценти на певних фактах і подіях життя персони, виходячи із власної ціннісної картини світу, тобто сам процес обрання значущого та впливового має суб'єктивний ціннісний характер. По-друге, опис та тлумачення обраного відбувається у відповідності з ідеалами та принципами біографа, яким би об'єктивним та неупередженим він не намагався бути. Тобто, відбувається подвійна біографічна аксіологічна дія: обрання значущого та його інтерпретація. Свобода творчості та відповідальність біографа в цьому процесі є взаємозалежними та створюють головні мітки цього шляху [20, с. 13].

Звернемося до офіційної біографії нашої героїні, яка частково представлена у довідково-енциклопедичних джерелах, створених за відповідними канонами. Це – біографічний словник «Професори Одеського (Новоросійського) університету» та «Енциклопедія сучасної України». Контурні лінії цієї біографічної форми представляють Ірину Яківну як вчену, викладача, наукового діяча, керівника та консультанта майбутніх науковців. Ці абриси ми маємо наповнити сфумато промальовуванням і спробувати показати її як людину високої духовної та інтелектуальної культури, гуманітарія не тільки відповідно тому науковому напрямку, в якому вона працювала, але й за переконаннями і діями.

Народилася Ірина Яківна в 1928 році в місті Азов Ростовської області. Її батьки – Матковський Яків Климентійович і Сурмач Олександра Омелянівна – були музикантами, одним з найкращих друзів батьків був Теофіл Ріхтер, батько відомого піаніста Святослава Ріхтера. В 1952 році Ірина закінчила філологічний факультет Одеського державного університету. Після закінчення університету в Одесі і до 1957 року жила в Ленінграді (зараз – Санкт-Петербург), працювала в будинку-музеї Г. В. Плеханова; у Вищому морському училищі інженерів зі зброї виконувала обов'язки редактора та коректора видавничого відділу [9, с. 318]. У 1957 році повертається до Одеси і стає викладачем кафедри філософії Одеського державного університету. В 1962 р. Ірина Яківна стає доцентом

кафедри філософії. Працюючи і водночас навчаючись у 1969 році захистила кандидатську дисертацію в Інституті філософії АН СРСР. У цій же установі в 1990 році нею була захищена докторська дисертація. І кандидатська, і докторська роботи захищені за спеціальністю «етика». З 1993 р. – професор кафедри філософії та основ загальногуманітарного знання Одеського державного (з 2000 року – національного) університету ім. І. І. Мечникова. Майже 60 років її життя було пов'язано саме з Одеським університетом.

І. Я. Матковська – автор більш ніж 150 наукових праць. Обрана віцепрезидентом українського відділення Міжнародного наукового товариства з вивчення культури XVIII століття. Працювала у складі Пушкінської комісії Одеського будинку вчених та комісії по вивченню творчості Й. Гете і культури його часу при науковій раді по історії світової культури РАН. Працювала у складі спеціалізованих вчених рад із захисту кандидатських і докторських дисертацій на філософському і філологічному факультетах ОНУ імені І. І. Мечникова. І. Я. Матковська – ініціатор і організатор багатьох міжнародних міждисциплінарних наукових конференцій. Саме вона стала ініціатором проведення в Одесі міжнародних наукових форумів “Біографічний метод в сучасній гуманітаристиці”, які проходили на базі філософського факультету ОНУ ім. І. І. Мечникова. Ірина Яківна Матковська успішно поєднувала наукову і педагогічну діяльність. Не одне покоління студентів, аспірантів і викладачів різних факультетів ОНУ та інших одеських вузів пройшло через організовані нею методологічні семінари з проблем гуманітарного знання. За роки праці підготувала 16 кандидатів філософських наук та 2 докторів філософських наук.

Її не стало 3 листопада 2017 року. Спочиває на другому цвинтарі м. Одеси у сімейному похованні разом з батьками, братом та сином.

За цими офіційними біографічними рядками прослідковується насичене численними подіями життя, до яких залучались всі, хто оточував Ірину Яківну. І кожен рядок офіційної біографії може бути насичений «сфумато-ескізами».

Перша «сфумато-точка» навколо одного з важливих у нашому контексті факту *curriculum vitae*: І. Я. Матковська була організатором багатьох наукових заходів з біографічної проблематики. Спробуємо додати глибини, світлотіні цьому сюжету. Ірині Яківні в повній мірі була властива інтелектуальна чуйність. Вона часто у своїх дослідницьких пошуках слідувала за імпульсами, які надходили від її колег і учнів. Теоретичний інтерес до біографії став своєрідним ефектом близької і часом драматичної дружби з університетською колегою, ровесницею, видатним соціальним філософом і соціологом, головою Південноукраїнського відділення Соціологічної Асоціації України Іриною Марківною Поповою (1931–2008). Професор Інституту соціальних наук ОНУ імені І. І. Мечникова І. М. Попова у 1990-ті роки захопилась біографічним

методом в соціології, ініціювала створення в Одесі «Народного архіву» особистих документів (в соціологічній термінології «людських документів»). Ірина Яківна також з захопленням звернулася до цієї теми, проте зовсім в іншій оптиці, близької до літературознавства, екзистенційного типу філософування. З позиції офіційної біографії нашої героїні неможливо побачити, що одна з головних тем її наукової творчості стала ефектом «неспорідненої спорідненості» двох Ірин. До речі Ірина Марківна Попова згадувала, що саме Ірина Яківна колись в певному сенсі розкрила їй, активному члену КПРС з щирою вірою у комуністичний соціальний ідеал, очі на смисл та трагічність сталінської епохи, на історію репресій і ГУЛАГу. І. Я. Матковська листувалась з автором «Архіпелагу ГУЛАГ» Олександром Солженіциним з приводу одного з персонажів книги, священника Федора Флорі, в'язня Сиблагу, який був одним з її шкільних вчителів в окупованій румунами Одесі. Наскільки ми пам'ятаємо, Ірина Яківна розшукала місце поховання протоієрея на Другому християнському цвинтарі в Одесі, де зараз спочиває і вона сама.

Продовжимо наші сфумато-ескізи. Одним з важливих штрихів до портрету І. Я. Матковської, на наш погляд, є постійне прагнення до нових знань, ознайомлення та вивчення сучасних тенденцій в гуманітаристиці та у філософії. Слідкування за видавничими новинками, обрання найбільш відповідних до її інтересів видань та постійне поповнення ними своєї домашньої бібліотеки було одним з життєвих пріоритетів нашої героїні. Причому вона не тільки сама працювала з новою літературою, але й регулярно ознайомлювала з нею колег, аспірантів, студентів, приносила придбані книжки на кафедру, на лекції, робила невеликі огляди, пускала книжки по студентським лавам, регулярно збирала своїх аспірантів на семінари з метою ознайомлення з видавничими новинками, давала літературу для опрацювання додому. В останні роки життя домашня бібліотека Ірини Яківни займала значну частину її квартири і син просив її не купувати більше книжок. Вона розповідала, що одного разу вони удвох поїхали до Москви і він взяв з неї слово не купувати ніякої літератури. Але, під час посадки на зворотній поїзд, Юліан побачив, що Ірина Яківна тримає важкий пакунок. Коли він побачив, що мати придбала том Нової філософської енциклопедії, то, за її словами «майже не втратив свідомість». Згадка про цей випадок супроводжувалась іскорками в очах та загадково задоволеною посмішкою, в якій можна було вгадати молодість та невгамовність душі, незважаючи на вік, сімейний та соціальний статус.

Ще один штрих в доповнення. Ірина Яківна любила розробляти нові лекційні курси, з ентузіазмом та дуже докладно бралася за цю роботу. Треба сказати, що читання лекцій студентам взагалі було одним з її улюблених занять, хоча ступінь доктора наук і звання професора дозволяли їй зменшити лекційне

навантаження та більше уваги приділити науковій роботі, написанню фундаментальних праць. Але живе спілкування з молоддю, прагнення до діалогічного способу життя, бажання вчити і, водночас, вчитись, в її уявленні не можна було зменшити та, хоча б частково, замінити кабінетною працею. Досить глибокий приклад, який характеризує Ірину Яківну з цього боку – розробка курсу «Історія української філософії». У свої майже 80 років вона опанувала українську мову (мабуть, філологічний досвід їй допоміг у цій справі; крім цього володіла польською, англійською, німецькою мовами, вільно читала літературу на болгарській, сербській, італійській), докладно вивчила літературу і вела курс українською. На цих лекціях студентам поступово розкривався світ української філософської думки, – глибоко та натхненно, період за періодом, постать за постаттю – романтизм доповнювався рисами екзистенціалізму, у прагненні до гармонійного поєднання знання та віри вбачався потяг до свободи, навіть до хаотичності, проводились паралелі та знаходились взаємозв'язки між героїзмом та страждальністю, естетичним та морально-етичним облаштуванням світу [12].

Підкреслимо, що це була також жива автобіографічна історія тісних дружньо-колегіальних стосунків з найкращими сучасними українськими філософами, переважно з Інституту філософії НАН України імені Г. С. Сковороди (М. Попович, В. Малахов, Т. Чайка, В. Нічик та ін.). Неможливо забути спогади Ірини Яківни про дорогу її серцю колегу – Валерію Михайлівну Нічик, завідувача сектора, а потім відділу історії української філософії в Інституті філософії НАН, про представлений в оповіді справжній науковий подвиг Валерії Михайлівни та її соратників – співробітників відділу, які, незважаючи на активний спротив влади, на ризик для їх життя та кар'єри, самовіддано відтворювали філософську спадщину Києво-Могилянської академії, разом вчили латину, читали пошкоджені часом, забуті рукописи з напівстертими буквами. Ставало зрозумілим: пієтет перед спадщиною Києво-Могилянської академії, який сьогодні є нібито samozрозумілою очевидністю українського гуманітарного простору, насправді виявляється результатом важливих особистісних екзистенційних, інтелектуальних, моральних життєвих актів вільного вибору своєї долі. Це – один з найважливіших для нас уроків нашого вчителя, це – також живе підтвердження того, що саме у школі історико-філософської біографістики такі уроки можна засвоювати.

Дуже шкода, що ми, учні Ірини Яківни не встигли записати біографічне інтерв'ю з нею, незважаючи на те, що у 2011 році в рамках навчального курсу «Основи теоретичної біографістики» на філософському факультеті ОНУ імені І. І. Мечникова почалось інтерв'ювання одеських філософів як відгук на проект «Усна історія філософів» київського філософа, до речі, близького друга Ірини

Яківни, Тетяни Чайки [42, с. 140]. В той час І. Я. Матковська вже не працювала на факультеті і студенти не мали можливості безпосередньо спілкуватися з нею. Проте це не виправдання, ми просто не зробили потрібного зусилля для організації такої зустрічі, відкладаючи, як завжди ми робимо, на потім. Можемо лише радіти тому, що до 80-річчя нашої «філософської матусі» ми підготували невеличку збірку, яку назвали «У філософії жіноче обличчя» [32, с. 15]. Майже кожній публікації тут передують екзистенційне автобіографічне Слово про Друга або Вчителя. І кожне з них може прекрасно доповнити наші начерки до портрету у манері сфумато.

Сформулюємо деякі загальні **висновки** нашої біографічної розвідки. В сучасній Україні достатньо активно розвивається філософська біографістика, яку можна позначити *субжанром* філософії та історії філософії (В. І. Менжулін). Даний напрямок-субжанр шукає свої теоретико-концептуальні засади, поняттєво-термінологічну мову, методологічний та методичний інструментарій. Запропонована видатним семіотиком Ю. М. Лотманом біографічна модель «портрет у манері сфумато», евристичну плідність якої автори даної публікації спробували продемонструвати на прикладі відтворення інтелектуальної біографії українського філософа, професора Одеського національного університету імені І. І. Мечникова І. Я. Матковської, може суттєво збагатити зміст та форми філософської біографістики, посилити її міждисциплінарний характер, оскільки специфічна майстерність «біографічного сфумато» є синтезом науки та мистецтва.

6. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА БІОІСТОРІОГРАФІЇ У ТВОРЧОСТІ ТЕТЯНИ МИКОЛАЇВНИ ПОПОВОЇ

Для студентів цей підрозділ методичних рекомендацій буде корисним тим, що він є своєрідною маршрутною картою у просторі творчого біографіоісторіографічного доробку видатного одеського історика-методолога. Студенту важко засвоїти усі ідеї, прочитати усі запропоновані книги. Наші акценти та фокусування уваги на важливих пунктах теоретичної біоісторіографії та біографічної прагматики Тетяни Попової дозволять студентам обрати свій ракурс та плідно використовувати представлені позиції не лише в рамках курсу «Теоретична біографістика та біографічна прагматика», а й для написання власних наукових робіт (статті, дипломні роботи, конкурсні роботи тощо), де інтелектуально-біографічна складова тексту є обов'язковою.

В даному підрозділі корпус монографій відомої одеської дослідниці, історика-методолога, професора Одеського національного університету імені

І. І. Мечникова Тетяни Миколаївни Попової представлений як тематична, проблемна, стильова цілісність. В 2007–2021 рр. було презентоване п'ять книг: «Істориография в лицах, проблемах, дисциплинах: Из истории Новороссийского университета» (Одеса, 2007), «Жизнеописание ученого-историка на перекрестке историографических традиций» (Одеса, 2017), «Дисциплинарный образ науки: подходы и понятия» (Одеса, 2019), «Авто-био-историографические заметки» (Одеса, 2020), «Петр Михайлович Бицилли: портрет в манере «сфумато» (Одеса, 2021).

Справжнє творче акме переживає в останні роки відомий український історик-методолог, професор Одеського національного університету Тетяна Миколаївна Попова. З 2007 року по 2021 рік нею написано і видано п'ять книг, які викликали значний резонанс серед дослідників, що представляють не лише історичну науку, а й більш широке міждисциплінарне коло гуманітаристики. Всі книги взаємопов'язані між собою за багатьма ознаками:

- *по тематиці* (основними напрямками дослідження автора є дисциплінарна історія історіографії, біоісторіографія і регіональна історіографія, біциллієзнавство);

- *по стержневому остову* (історіографія як історія історичної науки);

- *по стилістиці* (авторська неповторна манера письма, мозаїчно-фрагментний підхід до конструювання тексту (концептуально навантажені епіграфи, ремарки, екскурси, біо-етюди, абрис, штрихи тощо), синтетичне поєднання теоретичних розділів з конкретно-історіографічними;

- *за принципом повтору* – смислового, композиційного, структурного – як визначальної характеристики структури тексту-пентакля (всі книги багато в чому включали матеріал попередніх опублікованих статей з доповненнями, корекцією і виправленнями; кожна наступна книга органічно пов'язана з попередніми, тому авторка використовувала метод повторів – дублювалися цитати, епіграфи, думки, фрази, абзаци та ін., але в певному іншому, новому контексті і з конкретною цільовою установкою; ідея повторів була запозичена у Ф. Броделя і особливо – у П. М. Біциллі.

Смислову єдність всьому «п'ятикнижжю» надає також вірність історика-методолога особливо шанованим нею мислителям. Це, перш за все, Акутагава Рюноске, Мішель Фуко, Іммануїл Валлерстайн, Рендалл Коллінз, П'єр Нора, Ян Парандовський, Ерік Соловйов, Петр Біциллі. Останнього – історика, теоретика-методолога історичної науки, культуролога, видатного представника професорсько-викладацької корпорації Імператорського Новоросійського університету, Т. М. Попова, яка гідно продовжує традиції цієї славетної корпорації, виділяє пріоритетно.

Після загальної характеристики всього корпусу текстів звернемося до стислого огляду кожного з них. Перша книга «Історіографія в особах, проблемах, дисциплінах: з історії Новоросійського університету» (Одеса, 2007) була написана до 75-річчя історичного факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, студенткою, аспіранткою, викладачем, професором якого Т. М. Попова була з 1966 по 2015 рр. Цю книгу сама авторка вважає базовою: в ній сконцентрована вся вихідна дослідницька проблематика і основна джерельна база, в першу чергу, архівна. У пошуках оптимальної структури та шляхів вирішення проблеми поєднання теоретичних і конкретно-історичних / історіографічних сюжетів дослідниця звертається до текстів П. М. Біциллі, зокрема, до його «Нарисів історії історичної науки» (Прага, 1925). Біциллі-«екскурси» допомогли з'єднати різноплановий матеріал: за змістом в книзі три великих конкретно-історіографічних розділи («Проблемно-дисциплінарна структура історичних досліджень в Новоросійському університеті», «Олексій Іванович Маркевич: портрет в інтер'єрі», «Долі вчених» (біо-етюди про Є. М. Щепкина, В. Е. Крусмана і П. М. Біциллі) і чотири теоретичних екскурси: «про історіографічний процес», «про історіографічні моделі», «про інституціалізацію історіографії», «про біоісторіографічні дослідження». Вступна і заключна частини книги також переважно теоретично насичені і представляють авторський підхід до розуміння історіографічної науки в дисциплінарному, регіональному та персональному вимірах. У заключній ремарці «Введення» авторка розкриває пояснювальну тріаду змісту і обраної форми книги: «Про сюжети, «Про стиль», «Про наміри». Квінтесенція авторської індивідуальної позиції сформульована наступним чином: «Автор далекий від конструювання синтетичних полотен, прямих узагальнень і позитивної категоричності, від хрестоматійної «пояснювальності» і квазінаукової повчальності. Ця «версія» – одна з можливих траєкторій нашого погляду «назад» і «в себе». Цьому принципу Т. М. Попова буде слідувати і в наступних книгах.

Друга монографія – «Життєпис вченого-історика на перехресті історіографічних традицій» (Одеса, 2017) – присвячена проблемам біоісторіографії і регіональної історіографії. Частина перша «Біоісторіописання в контексті інтелектуальних стратегій» присвячена теоретико-методологічним проблемам біографістики в цілому і біоісторіографії – складової частини історіографічної науки. Частина друга «З історії Одеського (Новоросійського) університету» містить в собі сім біо-етюдів, присвячених професорам університету (О. Г. Брікнеру, О. І. Маркевичу, Є. М. Щепкину, Є. П. Тріфільєву, В. Е. Крусману, А. В. Флоровському і П. М. Біциллі), а також просопографічний портрет кафедральної корпорації русистів в

Новоросійському університеті. Подібний сюжет (хоча і в лапідарному викладі) вперше представлений в українській історіографії.

Особливо корисним для кожного дослідника, так чи інакше залученого в поле біографістики і біоісторіописання, є *авторська біографічна модель* [15, с. 43– 49]. Модель-«запитальник», як презентує її сама авторка, орієнтована на пошук біоінформації для аналізу життя і творчості вчених-істориків в системі дореволюційних університетів. Даний варіант *біоісторіографічної моделі* з урахуванням можливих трансформацій відповідно до тієї чи іншої дисциплінарної програми може стати вихідною і нормативною для будь-якого дослідження в області інтелектуальної біографії. Більш того, вона може стати регулятивом для створення *біомоделей-запитальників* в будь-якій іншій сфері біографістики. Можливо з таким «розширенням» сама Т. М. Попова і не погодиться. Наведемо в якості прикладу деякі рубрики:

- категоріальний профіль (прихильність до філософської системи, онтологічні категорії (теорії історичного розвитку);
- гносеологічні категорії (теорія історичного пізнання),
- стиль мислення (культурно-історична характеристика): просвітницький, позитивістський, неоромантичний (їх комбінація),
- історіографічний стиль (наратив: сценарії, структура и архітектоніка тексту),
- наукове кредо: концептуальні погляди на основі моделі аналізу головних праць «героя» біографії,
 - концептуальні погляди,
 - історіографічна класифікація,
 - приналежність до напрямку, течії, школи (самоідентифікація вченого, відношення до наукової корпоративності),
 - індивідуальний авторський стиль,
 - категоріальний стиль (світоглядний),
- тип науковця (теоретик, практик-емпірик, вчений-дослідник, вчений педагог, вчений-філософ, вчений-«поет», генератор ідей, транслятор, коментатор, критик, конструктивіст, догматик, аналітик, фактограф, майстер синтезу, «кабінетний» вчений, вчений-просвітник, вчений-політик, комбінації),
 - самоідентифікація вченого, відношення до наукової корпоративності,
 - вчителі та учні «героя»,
 - характеристика особистості (людини та професіонала): темперамент (сангвінік / холерик / флегматик/ меланхолик; екстраверт / інтроверт; раціоналіст / інтуїтивіст, оптиміст / песиміст / стоїк; тип мислення (вербально-логічний, асоціативно-образний, комбінації; улюблені артефакти, доленосні

вчинки, доленосні зустрічі, самосприйняття (самооцінка власної особистості, професійної діяльності, професійного доробку), оточення (комунікації, макрооточення, мікрокосм) наукова репутація при житті, некрологі, історіографічна репутація.

- географія проживання (країна, місто, адреси, місця пам'яті, місця сили (найбільшої творчої активності), місця найменшої творчої активності),

- наукометричний аналіз публікацій (проблемна, видова і жанрова характеристика наукових і інших опублікованих праць (кількість, еволюція по рокам, періодам, місцям проживання та роботи, видавництва, мови публікацій тощо; аналіз особистого архіву, бібліографії (авторські, створені при житті «героя», ювілейні тощо).

Така біоісторіографічна мікрофізика та інтелектуально-біографічна «дрібна пластика» в даному випадку не є дробленням та фрагментацією життєпису, а навпаки, способом набуття широкого смислового горизонту, вектору «від біографії до Долі», атмосфери «сфумато», про яку спеціально йдеться в останній з виданих книг.

Третя монографія – «Дисциплінарний образ науки: підходи і поняття» (Одеса, 2019.) – сфокусована на проблемах дисциплінаризації і інституціалізації наукового знання. Т. М. Попова стала одним з перших дослідників в Україні, які поставили проблему дисциплінарного повороту в науці. Цьому передувало звернення автора до проблем дисциплінарної структури науки і дисциплінарної історії (зокрема, історіографії). Нова дослідницька проблематика була тісно пов'язана з навчальною роботою: протягом багатьох років Т. М. Попова читала бакалаврам спецкурс «Історія історичної науки (дисциплінарна історія)». Проблема дисциплінарності почала розроблятися автором в той час, коли багатьма вченими дисциплінарна організація науки була визнана анахронізмом. Незважаючи на «моду в історіографії», Т. М. Попова продовжувала свою лінію досліджень, сформулювавши власний образ науки – проблемно-дисциплінарний, структура якого включає два взаємопов'язаних інституційних пласта: проблемну організацію науки (так званий «передній край науки – проблемно орієнтовані дослідження») і дисциплінарну організацію науки, складові якої – наукова і навчальна дисципліни.

Однією з найважливіших для сучасної філософії та гуманітаристики є проблематика «поворотів» – фундаментальних парадигмальних, методологічних зсувів в інтелектуальному та культурному полі (полях). Фіксується розмаїття різних “turn», формується дискурс / дискурси «поворотів». Ця складна та іноді заплутана і строката тематика отримує ґрунтовну рецепцію в монографії з точки зору взаємозв'язку «поворот – дисципліна». Жоден науковець-гуманітарій не зможе залишитися байдужим до

першого розділу «Сучасна наука у просторі «поворотів» . Особливо цікавим та евристично плідним є здійснена Т. М. Поповою глибока аналітика «біографічного повороту», який доречи не так вже часто попадає в поле спеціальної уваги сучасних дослідників. Особливістю підходу дослідниці до «поворотів» є погляд на них з позиції історика, а не «чистого» теоретика, вона намагається перетворити дискусії високого рівня абстракції в смисловий горизонт та інструментарій саме історичної науки, в складову «ремесла історика». У розділі «Варіації на тему» запропоновано авторську інтерпретацію процесів дисциплінаризації трьох областей гуманітаристики: біографістики, історіографії та біциллієзнавства; автором проаналізовано специфіку «дисциплінарного руху» цих областей знання і підсумковий формат – науковий статус кожної з них на сьогоднішній день. Акцентування проблем дисциплінарної науки в роботах багатьох зарубіжних та українських вчених (О. А. Удод, А. В. та Я. В. Веремєніч та ін.) свідчить про вірність обраного Т. М. Поповою напрямку.

Четверта книга *«Авто-біо-історіографічні нотатки»* (Одеса, 2020) – не монографічна, вона є різновидом мемуарної літератури і присвячена одеському істфаку (історичному факультету ОНУ імені І. І. Мечникова). В передмові, яка названа «Штрихи передуючі», уточнюється жанр книги: не канонічні мемуари, а «калейдоскоп образів», образів людей, ситуацій, зустрічей, «які сприяли саме такій конфігурації всяких перипетій, якими був насичений мій шлях» [15, с. 6]. І оскільки сучасна міждисциплінарна гуманітаристика, служінню якій присвятила себе авторка і головна героїня *«Авто-біо-історіографічних нотаток»*, легітимувала «право на інтертекстуальність», відкритий взаємний діалог і спів-присутність текстів, Автора і Читача, дозволу собі доповнити жанрову специфіку книги метафорою «магічний кристал», приводи для якої дає, в тому числі, самий магічний, таємничий фрагмент книги – «Астрологічні оди». Т. М. Попова творчо і новаторські підходить до архітекtonики своїх книг. Назви розділів, відступів, приміток, екскурсів, додатків завжди глибоко методологічно продумані і завжди дуже індивідуальні (наприклад, режими письма: ремарка-анонс, ремарка-екскурс, ремарка-теза, ремарка-штрих, акцент, абрис тощо). За яскравими назвами *«Авто-біо-історіографічних нотатків»* – «штрихи передуючі», «штрихи підсумовуючі», «індивідуальний маршрут: контур» тощо – ядро авторської концепції і майже математичний строгий розрахунок.

Структурно книга містить різноплановий матеріал: автобіографічний («Індивідуальний маршрут: контур»), спогади про вчителів і колег, про істфак 1960-х – початку 2000-х рр. («Слідами минулого: фрагменти»), поетичні опуси («З особистого архіву»: жартівливі «Астрологічні оди», присвячені вчителям,

колегам і близьким), біобібліографію, літературу про автора і фотогалерею. Мемуарний жанр не виключає головну лінію дослідницьких інтересів Т. М. Поповой – історіографічну спрямованість. У ній представлені: портрети представників викладацького складу факультету в значному часовому діапазоні, роздуми про історичну освіту в порівняльному аспекті, думки авторки (що представляють своєрідний «категоричний імператив») про специфіку історичної науки. Вірність вчителям, вірність «атмосфері того колишнього життя, аж ніяк не такого однозначного, як його намагаються зобразити» [с. 7] – один з найглибших моральних уроків «Авто-біо-історіографічних нотаток». Це високий модус вірності, тверезої, ясної (тією ясністю, яка досягається очима, омитими сльозами), збагаченої досконалим знанням макро- і мікрофізики історичної тканини. Тетяна Миколаївна живе у «великому часі» смислів, активно чинить опір скоростиглим миттєвим вирокам. «Історик повинен читати все, оскільки все є історичними пам'ятками свого часу – в цьому я переконана беззастережно!» [15, с. 121]. Цей власний «категоричний імператив» підсумовує один з автобіографічних сюжетів, який змусить задуматися уважного читача.

П'ята книга – монографія «Петро Михайлович Біцилли: портрет в манері «сфумато» (Одеса, 2021), як свідчить анотація, «присвячена Петру Михайловичу Бицилли (1879–1953), професору Новоросійського (Одеса) і Софійського університетів, видатному історичному з широким діапазоном гуманітарного знання, на долю якого трагічно вплинула геополітична катастрофа початку ХХ століття. Автор пропонує власну версію персональної історії вченого і його спадщини з акцентом на проблеми джерельної бази, стереотипів в трактуванні ряду питань і помилок фактографії в сучасній літературі. Основну увагу приділено чотирьом блокам проблем: генеалогія і сімейна історія; наставники і школа; еволюція структури наукових досліджень; теоретико-методологічне кредо. Фокус авторської інтерпретації – історіографічний» [15, с. 3]. Таким чином, дослідниця знову зберігає вірність і своєму головному «парадигмальному» герою – П. М. Біцилли і історіографічній настанові. Вибір підзаголовку в назві – «Портрет в манері «сфумато» – висвітлює вихідну ідею її автора: «сфумато» – це «метафора, сенс якої – невловимість, незбагненність, невичерпність біографічного проникнення в таємниці особистості. «Людина не дорівнює своїй біографії»: світ історичного буття, що безпосередньо сприймається дослідником, як сказав колись П. М. Бицилли, – «хаотичний і безладний, життя людини наповнене дрібними подіями – «хаосом побуту», який в кінцевому підсумку визначає доленосні «силові лінії», а саме вони детермінують і пронизують творчий процес. Відносно подолання цієї «хаотичності» полягає у проникненні в розмаїття

взаємин вченого з навколишнім світом людей, світом ідей і світом речей» [15, с. 8]. Так авторка творчо розвиває ідеї Ю. М. Лотмана, який через концептуалізацію метафори та живописної манери «сфумато» запропонував новий модус текстуального біографічного портрету.

Поки що виділю лише суттєві смислові акценти книги, здійснені за вказаним вище принципом повтору стосовно всього біоісторіографічного пентакла. Тут я дозволю собі власну інтерпретацію «сфумато» в моделі Т. М. Попової: «сфумато» – не лише манера, це – принцип архітекτονіки та ідейного задуму. Згущення значущих в смисловому відношенні повторів і утворює дослідницьке «сфумато».

По-перше, Т. М. Попова намагається протистояти «подвійному забуттю» свого героя. «...Висловивши блискучі наукові ідеї, П. М. Біцилли в силу обставин не увійшов до історіографічної класики – його ім'я двічі було забуте: Радянська Україна викреслила його зі своєї офіційної науки як емігранта, а соціалістична Болгарія затаврувала як «буржуазного вченого». Трагічний модус біографії П. М. Біцилли зумовив тривалий період «умовчання» [15, с. 8].

По-друге, дослідниця посилює тезу «повернення імені» – не просто «увійшов», а «увірвався» в міжнародний науковий простір. А інтерес до наукової спадщини Біцилли – величезного масиву творів з різних проблем історії та соціології, філософії та культурології тощо – «сформував самостійний пошуковий ландшафт». Т. М. Попова акцентує, що «в цю спадщину входить і сам Образ Вченого з його глибокою інтелігентністю, енциклопедичної освіченістю, неймовірною скромністю <...>, безкомпромісною відданістю Науці <...>. Головним змістом його життя було – вивчати і викладати історію, бо, в першу чергу, він був блискучим істориком. За яку б тему не брався П. М. Біцилли, саме «історичний / історіографічний стрижень» дозволяв йому вирішувати найскладніші філософські, літературознавчі, культурологічні та політичні проблеми<...>. Сьогодні з повною впевненістю можна зробити висновок: Петро Михайлович Біцилли належить до тих учених, масштабність спадщини яких зростає в міру наближення до них» [15, с. 7].

По-третє, теза, яка витікає з попередньої цитати: «історичний / історіографічний стрижень» є домінуючим по відношенню до будь-яких інших дисциплінарних образів: філософ, культуролог, філолог. Це – продовження довгої полеміки, відповідальна відповідь Т. М. Попової на ідею «перетворення» історика на філолога чи культуролога, яка часто-густо висловлюється іншими дослідниками, що вивчають спадщину Біцилли.

Зараз ми перебуваємо в ситуації «потрійного» забуття П. М. Біцилли, який багато в чому виявився некомфортним для спрощених і ідеологізованих історичних наративів, що в сучасній Україні часто претендують на монополію.

Але ж це не дивно для Петра Михайловича: він завжди був «некомфортним» для занадто ідеологізованих версій філософії історії: достатньо згадати драматичну історію його взаємин з євразійцями та євразійськими ідеологемами. Тому, вважаємо вихід нової книги про видатного вченого через майже 30 років після його символічного повернення і на фоні доволі розлогої міждисциплінарної біцилліани, справжнім науковим та етичним вчинком, якій відповідає «категоричному імперативу», обраному авторкою.

Усі книги, що складають творчий пентакль Тетяни Миколаївни Попової, викликали значний резонанс серед науковців України та за її межами. Вкажемо зараз лише на вітчизняних її співбесідників, які відгукнулися змістовними рецензіями (І. Гребцова, Г. Гребенник, Я. Калакура, Ю. Киселева, А. Костенко, В. Онопрієнко, С. Посохов, О. Ясь). Часто це не лише відгуки на конкретну книгу та її зміст, а справжній діалог високого теоретичного рівня, розмова, яка ведеться «за гамбурзьким рахунком» щодо глобальних пізнавальних проблем і викликів міждисциплінарної гуманітаристики. Не випадково, наприклад, що видатний український історик Олексій Ясь завершує огляд книги «Дисциплінарний образ науки...» своїм дослідницьким кредо, яке нагадує модус «категоричного імперативу» Тетяни Попової: «...позиція цехової відстороненості чи показної індиферентності у цих питаннях апріорі програшна для сучасного історика».

На завершення пояснимо наш вибір назви – *«біоісторіографічний»* пентакль. З одного боку, як нам здається, біоісторіографія стала смисловою та тематичною віссю, яка єднає все представлене п'ятикнижжя. З другого, наша власна розвідка неминуче тяжіє до біоісторіографічної настанови – історії про історика, бо «пентакль» створювався 14 років, якщо мати на увазі дати виходу книг, а насправді – все життя, якщо враховувати внутрішню історію створення циклу від перших ідей, нотатків, штрихів, ремарок, начерків, абрисів. А щодо фігури пентакля (враховуючи складну та неоднозначну семантику і контекстуальність терміну «пентакль», «пентаграма»), то, сподіваємось, що вона поміняється, бо є й інші фігури, які можуть позначити нові творчі задуми відомого одеського історика.

7. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Форми самостійної роботи різноманітні. Основними з них є:

- вивчення творів представників світової філософської думки, необхідної наукової та навчальної літератури в ході підготовки до семінарських занять, модульного контролю, іспиту;
- робота над виступами, повідомленнями, доповідями, рефератами до семінарських занять;
- участь у студентських наукових конференціях та днях науки;
- участь у роботі студентських наукових гуртків з філософії.

Найважливішим компонентом самостійної роботи студентів і найбільш ефективною її формою є конспект. Ведення конспекту лекцій, а також конспектування рекомендованої літератури до лекційних тем дозволить не лише з'ясувати матеріал, що викладається лектором, але й стане вихідним пунктом для підготовки до відповідних тем семінарських занять. У процесі підготування до них обов'язково також конспектування рекомендованої літератури.

Питання, які потребують з'ясування щодо ведення конспекту, із конспектування власне творів, а також у вирішенні інших проблем з цього курсу, можуть бути розглянуті на консультаціях, у ході індивідуальної роботи із студентами, на лекціях або на семінарських заняттях. На цих заняттях систематично здійснюється не тільки конче потрібна допомога студентам, але й перевірка конспектів, заслуховування виступів, повідомлень, доповідей та рефератів з теми, що розглядається, поточний контроль інших видів роботи студентів.

Всі форми самостійної роботи студентів взаємопов'язані, доповнюють одна одну і в сукупності забезпечують творче засвоєння філософії, допомагають сформулювати теоретичне мислення й уміння самостійно аналізувати професійні, життєві та інші соціальні проблеми, правильно орієнтуватися в складних умовах сучасного світу.

8. ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Сутність біографічного підходу у міждисциплінарному просторі гуманітаристики.
2. Специфіка біографічного підходу в філософії.
3. Основні риси історико-філософської біографістики як субжанру філософії.
4. Антібіографізм як настановна філософії.
5. Основні напрямки теоретичної біографістики в сучасній українській філософії.
6. Теоретична біографістика в сучасній українській філософії: концепція В. Менжулина.
7. Теоретична біографістика в сучасній українській філософії: онтологія біографії О. Валецького.
8. Інтелектуальна біографія Д. Чижевського в дзеркалі сучасних філософських досліджень (І. Валявко, О. Чуднов, В. Янцен).
9. Теоретико-методологічні засади біографічного підходу: філософія життя, герменевтика, екзистенціалізм, структурно-семіотичний підхід тощо.
10. Квалітативна стратегія сучасної соціології як теоретико-методологічна засада аналізу біографічного матеріалу.
11. «Автобіографічний пакт» у концепції Ф. Лежена.
12. «Право на біографію» в структурно-семіотичній концепції Ю. Лотмана.
13. Біографістика та біографіка як наукові дисципліни.
14. Специфіка та розмаїття біографічних жанрів.
15. Сутність історичної біографістики та біоісторіографії.
16. Міждисциплінарність як змістовна характеристика біографістики.
17. Типи сучасних біографічних досліджень за структурою та функціональним призначенням: загальна характеристика.
18. Історико-біографічна монографія, історико-біографічний нарис як різновиди біографічного дослідження.
19. Науково-популярний життєпис: особливості та призначення.
20. Довідково-допоміжні біографічні дослідження (некрологічні підвиди, словники, покажчики, біографічний коментар, біобібліографія).
21. Персонологічні та генеалого-біографічні дослідження.
22. Політична біографія як об'єкт біографістики.
23. Специфіка жанру інтелектуальної біографії.
24. Віртуальна біографія як новий біографічний жанр.
25. Біографічний міф та біографічна легенда.
26. Розвиток біографістики в Україні.
27. Біографічний метод у міждисциплінарній площині гуманітаристики: історія, специфіка, перспективи розвитку.

28. Біографічний метод в історико-філософському дослідженні.
29. Біографічний метод у соціології.
30. Біографічний метод в літературознавстві.
31. Біографічний метод у психології. Психобіографія.
32. Біографічний метод в історичній науці.
33. Біографічний метод і метод усної історії: перехрестя та розрізнення.
34. Прийом «сфумато» у біографічній прагматиці.
35. Біографічні моделі в сучасній українській біоісторіографії: біомодель-запитальник у версії Т. М. Попової.

9. ПРОБЛЕМНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Біографічний підхід в історико-філософському дослідженні.

Специфіка субжанру «історико-філософська біографістика» (досвід сучасної української філософії)

На підставі аналізу монографії видатного українського філософа Вадима Менжуліна (д. філос. н., Національний університет «Києво-Могилянська академія») «Біографічний підхід в історико-філософському пізнанні». Київ : НаУКМА, 2010. 455 с., надати стислу відповідь на одне з питань, яке поставлене в дослідженні. *Відповідь на 3–4 с. має обов'язково містити елементи полеміки, діалогу, формулювання власної думки щодо обраної теми. Це завдання готує студента-магістра до оволодіння форматом рецензії, який є одним з жанрів сучасного наукового письма. Також в даному завданні необхідно окреслити поле понять, які використовуються і надати їм дефініції (хоча б умовні), спираючись на наявні енциклопедично-довідкові видання. Максимальна оцінка за роботу – 10 балів.*

Перелік тем

1. Біографічний підхід в історії філософії: провідні тенденції, альтернативи, виклики.
2. Антібіографізм та псевдобіографізм як виклики для біографічного підходу в історії філософії.
3. Філософ і його біографія: історичне і одвічне.
4. Історико-філософська біографістика в західноєвропейській філософії другої половини XIX-початку XX ст.
5. Номотетизм і ідіографізм в історико-філософській біографістиці.
6. Пропоненти «біографічної підозри»: Ф. Ніцше і З. Фрейд.
7. Ф. Ніцше як психоаналітик і пацієнт в контексті історико-філософської біографістики.

8. З. Фрейд як лікар і філософ з позиції історико-філософської біографістики.
9. На шляху до «біографічного повороту»: вузлові пункти легітимації біографістики у світовій філософії XX-XXI ст.
10. М. Гайдеггер як антибіографіст.
11. Біографізм і автобіографізм В. Дільтая: між психологією та герменевтикою.
12. Біографізм К. Ясперса: між індивідуальним та охоплюючим у пошуках смислу історії та життя.
13. Біографічна філософія та філософічна біографістика: казус Ж.-П. Сартра.
14. Біографічна політика Г. Арендт.
15. Біографізм у світлі ідеї «смерті автора»: структуралізм та постструктуралізм.
16. Філософсько-біографічна прагматика «нового історизму».
17. «Біографічний поворот» в аналітичній філософії.
18. Біографізм в українській історико-філософській науці (візії Вілена Горського).

2. «Усна історія філософів» та «Усна історія філософії» в контексті теоретичної біографістики та біографічної прагматики: український досвід

— Ознайомитися змістом та специфікою міждисциплінарного методу і жанру «Усна історія». Проаналізувати теоретичний доробок та проекти з «усної історії» в сучасній українській філософії: проект «Доторк. Усні історії філософів» Т. Чайка (Інститут філософії НАНУ України імені Г. С. Сковороди) (Чайка, 2009), діяльність студентського товариства «Усна історія філософії» (філософський факультет КНУ імені Тараса Шевченка), проект «Усна історія філософів» (ОНУ імені І. І. Мечникова, наук. керівник І. В. Голубович, неопублікований архів проекту).

— Охарактеризувати його специфіку, евристичні можливості та обмеження. Дати власну відповідь на взаємовідношення «усна історія філософії» (та/ або/ versus) «усна історія філософів» (див.: Голубович І. В).

— Прийняти участь в інтерв'юванні одеських філософів та підготовці к публікації архіву проекту «Усна історія філософів» в Одесі. *Теоретична робота надається у формі есе обсягом 3-4 с. Максимальна оцінка за роботу – 10 балів. Участь в інтерв'юванні та редагуванні і підготовці інтерв'ю до публікації оцінюється у 20 балів. Виконання такого практичного завдання в галузі біографічної прагматики у повному обсязі виходить за рамки навчального курсу і може стати частиною власної дослідницької роботи та*

відповідної наукової публікації (дипломна робота, конкурсна робота, стаття, тези тощо).

3. Техніка «сфумато» у біографічній прагматиці

На підставі ознайомлення з розділом «Техніка «сфумато» у біографічній прагматиці (начерки до портрету в манері сфумато: Ірина Яківна Матковська) сформулювати своє бачення біографічної техніки «сфумато», її пізнавальних можливостей та обмежень. Порівняти довідково-інформаційний стиль біографічного письма (наприклад, біографічну статтю в довідковому виданні) зі стилем «портрету у манері сфумато». Спробувати взяти для порівняння різних стилів біографічного письма цікавий для студента біографічний персонаж

В рекомендованому прикладі рекомендуємо статтю у Вікіпедії про І. Я. Матковську (автори: І. Голубович, Т. Крижановська)

Матковська Ірина Яківна. Вікіпедія.

URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%86%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B0_%D0%AF%D0%BA%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0

Надається письмова контрольна робота в обсязі 4–5 с. зі списком використаних джерел. Максимальна оцінка за роботу – 10 балів

4. Біографічна модель (біомодель-запитальник в біоісторіографії).

На підставі ознайомлення з розділом «Теорія і практика біоісторіографії у творчості Тетяни Миколаївни Попової» сформулювати уявлення про біографічну модель (біомодель-запитальник), яка була запропонована видатним одеським істориком-методологом для вивчення інтелектуальної біографії вчених-істориків історико-філологічного факультету Імператорського Новоросійського університету (нині Одеського національного університету імені І. І. Мечникова). Така чи подібна біомодель може бути плідно застосована і в галузі історико-філософської біографістики. Студентам пропонується сфокусувати увагу на структурних елементах (рубриках) представленої біографічної моделі і спробувати застосувати її для вивчення інтелектуальної біографії обраного філософа, мислителя, інтелектуала в широкому сенсі слова. Звісно, можливі зміни і власні варіації в рубриках, доцільність яких слід обґрунтувати. Авторська біомодель-запитальник Т. М. Попової є розлогою і деталізованою. В повному обсязі студент не зможе її використати. Пропонується використати саме ті рубрики, які є найбільш цікавими та зрозумілими. Одночасно рекомендується вказати, які рубрики залишаються незрозумілими чи вважаються не актуальними, чому саме.

Надається письмова робота в обсязі 5-6 с. тексту з обов'язковим списком джерел та літературі, що була використана. Максимальна оцінка за даний вид роботи – 15 балів.

5. Базові терміни та поняття курсу

Біографіка, біографістика, біоісторіографія, біографічне (нарративне) інтерв'ю, респондент, інформант, інтерв'юер, паспортний лист інтерв'ю, транскрибування інтерв'ю, секвенціювання інтерв'ю, кодування інтерв'ю, інтерпретація тексту інтерв'ю, смислові коди інтерв'ю, тематизація інтерв'ю, самоідентичність респондента, Я-концепція автобіографічної оповіді, автобіографічна пам'ять, усні історії філософів, усна історія філософії, oral history.

Пропонується створення словника базових понять та термінів курсу «Теоретична біографістика та біографічна прагматика» з використанням довідкової літератури, в тому числі зі списку рекомендованих джерел. Студент також може додати інші терміни і поняття, які він вважає важливими. Максимальна оцінка за виконання завдання – 10 балів

Під час вивчення курсу студент може обрати 2–3 завдання з п'яти запропонованих.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Анатолій Ахутін, Ксенія Зборовська, Всеволод Хома, Руслан Мироненко, Кароліна Якименко. Життя думки: акт мислення за часів тоталітаризму. Частина I. Період відлиги і розповсюдження філософської «бацили». *Sententiae*, 38(2), 201-214. URL: doi.org/10.22240/sent38.02.201
2. Бевза Б. Сергій Кримський. Філософ, учитель, жартівник. Спомин про українського філософа Сергія Борисовича Кримського. *Варіанти*. 27.09.2019.
URL: <https://varianty.lviv.ua/65520-serhii-krymskyi-filosof-uchytel-zhartivnyk>
3. Беглов В. Мирослав Попович. Розмова з філософом, директором Інституту філософії ім. Г. Сковороди НАНУ (2014) *The Ukrainians*, (09.07).
URL: <https://theukrainians.org/myroslav-popovych/>
4. Біографічний підхід у вивченні історії та спадщини Київської духовної академії: збірник наукових праць/ упоряд. і відп. ред. М. Л. Ткачук. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2016. 232 с.
5. Валевский А. Л. Основы биографики. Київ : Наукова думка, 1993. 160 с.
6. Вяткіна, Н. Мирослав Попович: ефект структури (Спроба післямови). Газета «День». 10 квітня, 2018 р.
URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo-osobystist/myroslav-popovych-efekt-struktury>
7. Головаха, Є. Суб'єктивний погляд на українську філософію (Розмова із Ксенією Зборовською, Аміною Кхелуфі та Всеволодом Хомою) *Sententiae*, 36(1), 173-214. URL: doi.org/10.22240/sent36.01.173
8. Голубович, І. В. (2019) Усна історія філософії та усна історія філософів у соціокультурному та інтелектуальному контекстах. *Філософська думка*, (6), 105–114.
9. Голубович І. В., Коваленко О. П. Матковська Ірина Яківна. Філософ, фахівець з етики / Професори Одеського (Новоросійського) університету: Біогр. словник. Т. 3. К–П. 2-ге видання, доп. / Відпов. ред В. А. Сминтина; Заст. відп. ред. М. О. Подрезова. Одеса : Астропринт, 2005. С. 318–321.
10. Голубович, І. В., Крижановська Т. О. Ірина Яківна Матковська: начерки до портрету в манері сфумато. Українська біографістика = *Biographistica Ucrainica* : зб. наук. пр. Ін-ту біогр. дослідж. / НАН України, Нац. Б-ка України ім. В. І. Вернадського ; редкол.: М. Г. Палієнко (голов. Ред.) та ін. Київ : Основи, 2020. Вип. 20. С. 57–69.
11. Голубович І. В. , Менжулін В. І. Біографічний метод. *Велика українська енциклопедія*. URL: [https://vue.gov.ua/Біографічний метод](https://vue.gov.ua/Біографічний_метод)
12. Голубович І. В., Менжулін В. І., Попова Т. М. Біографістика. *Велика українська енциклопедія*. URL: <https://vue.gov.ua/Біографістика>

13. Голубович І. В., Секундант С. Г. Ірина Яківна Матковська. *Енциклопедія сучасної України*. Т. 18. К: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2017. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=67014
14. Костенко Антон. Біоісторіописання: синтез нового і традиційного. Огляд монографії: Попова Т. Н. Жизнеописание ученого-историка на перекрестке историографических традиций. Теория. Методология. Практика / Татьяна Попова. Одесса : Бондаренко М. А., 2017. 456 с.
15. Scriptorium nostrum. Електронний історичний журнал. 2017. № 3 (9). С. 273–275.
16. Кхелуфі, А. Науковий семінар студентського товариства усної історії філософії. *Sententiae*, 38(2), 215–217. doi.org/10.22240/sent38.02.215
17. Лотман Ю. М. Биография – живое лицо. *Новый мир*. 1985. № 2. С. 228–236.
18. Ляшко С. Біографіка чи біографістика? *Бібліотечний вісник*. 2005. № 2. С. 32–35.
19. Малахов В. А. Право бути собою. Київ : Дух і Літера, 2008. 336 с.
20. Менжулін В. І. *Біографічний підхід в історико-філософському пізнанні*. Київ : Національний університет «Києво-Могилянська академія» ; Аграр Медіа груп, 2010. 455 с.
21. Менжулін В. І. Історико-філософська біографістика: провідні тенденції та віхи становлення. *Наукові записки*. Т. 115: Філософія та релігієзнавство. Київ: НаУКМА, 2011. С. 18–25.
22. Менжулін В. І. Довідково-енциклопедична біографістика як жанр сучасних історико-філософських досліджень: англо-американський та український досвід. *Sententiae*. 2018. Том 37. № 1. С. 153–167.
23. Попик В. Українська біографістика на зламі століть: зміна дослідницьких парадигм. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. 2011. Вип. 31. С. 443–460.
24. Попик В. І., Буряк Л. І., Міщук С. М. та ін. *Історична біографіка в Україні: проблеми, завдання і перспективи розвитку досліджень, видавничої та інформаційної роботи*. Київ : Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, 2019. 364 с.
25. Пролеєв, С. Філософія як школа життя за часів тоталітаризму. Частина І. Мислення в просторі радянських міфів (Розмова зі Ксенією Зборовською, Русланом Мироненком, Оленою Костенко і Миколою Шульгою). *Sententiae*, 37(2), 186–205. URL: doi.org/10.22240/sent37.02.186
26. Пролеєв С. Філософія як школа життя за часів тоталітаризму. Частина II. Міст у сьогодення (Розмова зі Ксенією Зборовською, Русланом

- Мироненком, Оленою Костенко і Миколою Шульгою). *Sententiae*, 38(1), 172–194. URL: doi.org/10.22240/sent38.01.172
27. Свідчення та палімпсест (Бесіди з Полем Рікером у Парижі та Києві записав Костянтин Сігов). Поль Рікер. *Сам як інший* / пер. з фр. В. Андрушко, О. Сирцова, 2-ге вид. Київ : Дух і Літера, 2002. С. 424–432.
 28. Соколянський М. Емкость дефиниции и трансформация метода. *Філософські пошуки*. Львів-Одеса. 2004. Вип. XVII-XVIII. С. 526-535.
 29. Secundant, S., Orekhov, I., Ustymentko, K., & Shevchuk, M. (2019). Історія філософії як покликання. *Sententiae*, 38(2), 165–200.
URL: <https://doi.org/10.22240/sent38.02.165>
 30. Усна історія філософії: письмовий формат. Круглий стіл «Філософської думки» (2019). *Філософська думка*, (4), 6-52.
 31. *Філософська думка*: Інтелектуальна біографія (продовження теми) (2012), (6), 139.
 32. *Філософська думка*: Усна історія філософії, (2019), (4), 130.
 33. Чайка, Т. О. Бесіди з Віленом Горським (2012). Мій інститут. Історія триває. *Філософська думка*, (4), 114–126.
 34. Чайка, Т. О. Бесіди з Віленом Горським (2012). Мій інститут. «Острів щастя». *Філософська думка*, (2), 98–106, 103–107.
 35. Чайка, Тетяна (2011). Бесіди з Кримським. Остання касета. *Філософська думка*, (1), 128–145.
 36. Чайка, Тетяна (2011). Бесіди з Кримським. «Я вийшов зі степу...» . *Філософська думка*, (2), 86–92.
 37. Чайка, Тетяна (2011). Бесіди з Кримським. Час учнівства. *Філософська думка*, (4), 128–132.
 38. Чайка, Тетяна (2011). Бесіди з Кримським. «Розум, настоящий на совісті» . *Філософська думка*, (5), 89–94.
 39. Чайка Т. А. (2009). Доторк. Презентація проекту «Усні історії філософів». *Філософська думка*, (3), 140–144.
 40. Чайка, Тетяна (2019). Побачення з Петром Йолоном. *Філософська думка*, (2), 97–112.
 41. Currie A, Avin S. Method Pluralism, Method Mismatch, & Method Bias. *Philosophers Imprint*. V.19, № 13, April 2019.
URL: <https://quod.lib.umich.edu/cgi/p/pod/dod-idx/method-pluralism-method-mismatch-method-bias.pdf?c=phimp;idno=3521354.0019.013;format=pdf>

Інтернет-ресурси

1. Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України.
URL: <http://www.filosof.com.ua/>
2. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.
URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>
3. Наукова бібліотека ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка. URL: <http://www.library.univ.kiev.ua/>
4. Наукова бібліотека ОНУ імені І. І. Мечникова . URL: <http://lib.onu.edu.ua/>
5. ОНУ імені І. І. Мечникова. URL: <http://www.onu.edu.ua>
6. Найвидатніші філософи світу та України.
URL: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/dict.html>
7. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича.
URL: <http://www.inst-ukr.lviv.ua/>
8. Електр. бібліотека кафедри філософії та методології науки філософського фак. Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
URL: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/index.html>
9. Філософська енциклопедія Станфордського університету.
URL: <http://plato.stanford.edu/>
10. Електронний архів номерів журналу «Докса: Збірка наукових праць з філософії та філології». URL: <http://doksa.onu.edu.ua/issue/archive> .
11. Електронний архів номерів журналу «Sententiae».
URL: <https://sententiae.vntu.edu.ua/index.php/sententiae/issue/archive>
12. Youtube канал історико-філософського журналу «Sententiae».
URL: <https://www.youtube.com/@Sententiae2000>
13. Електронний архів номерів журналу «Філософська думка».
URL: <https://dumka.philosophy.ua/index.php/fd/issue/archive>
14. Електронний архів журналу «Українська біографістика=Biographistica Ukrainica», Інститут біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. URL: <http://ub.nbuv.gov.ua/>
15. Студентське товариство усної історії філософії.
URL: https://www.facebook.com/people/%D0%A1%D1%82%D1%83%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5-%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE-%D1%83%D1%81%D0%BD%D0%BE%D1%97-%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%97-%D1%84%D1%96%D0%BB%D0%BE%D1%81%D0%BE%D1%84%D1%96%D1%97/100080069254690/?pairpv=0&eav=AfYaG_udT5EQunBwoBQffPYTk2ZC4cJj18_JXchLnIc8AdZtrjdHC87sH551Qvjx7fk&_rdr

16. Інтерв'ю членів Студентського товариства філософського факультету КНУ імені Тараса Шевченка з Інною Голубович.
URL: <https://www.youtube.com/watch?v=YIcCtl5As6Y>.
17. Усна історія філософії і журнал «Sententiae» (І. Давіденко та І. Немчинов)
URL: <https://www.youtube.com/watch?v=MyRrkyVnKQo>
18. Феномен філософської спільноти і його пізньюорядянська версія (Сергій Пролєєв та О. Хома).
URL: <https://www.youtube.com/watch?v=3n5eCCUNQVk>
19. Алуштинські школи (С. Пролєєв та О. Хома)
URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ueVT9lkLNO>
20. Дослідження могілянської схоластики: 60 років дива (М. Симчич та О.Хома) URL: <https://www.youtube.com/watch?v=NBrMLOQL8jo>

Навчальне видання

ТЕОРЕТИЧНА БІОГРАФІСТИКА ТА БІОГРАФІЧНА ПРАГМАТИКА

ЕЛЕКТРОННІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

з обов'язкового курсу
для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 033 Філософія

Електронне практичне видання

Укладачі:

**Голубович Інна Володимирівна
Старовойтова Ірина Іванівна**

В авторській редакції

Затвердж. авт. 08.08.2024. Шрифт Times New Roman.
Системні вимоги: операційна система сумісна з програмним забезпеченням
для читання файлів формату PDF.
Обсяг 0,9 МБ. Зам. № 2816.

Видавець і виготовлювач
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4215 від 22.11.2011 р.
65082, м. Одеса, вул. Університетська, 12, Україна
Тел.: (048) 723 28 39, e-mail: druk@onu.edu.ua